

Hanna Popowska-Taborska
Warszawa
Janusz Siatkowski
Warszawa

Specyfika polskich językoznawczych sławistycznych badań diachronicznych ostatniego sześćdziesięciolecia

Ta z konieczności bardzo zwięzła relacja ma za zadanie ukazanie specyfiki polskich badań sławistycznych w okresie, który rozpoczął się bezpośrednio w latach powojennych, a który obecnie na naszych oczach zdecydowanie odchodzi już do przeszłości. Czas ten, który zaliczyć należy do szczególnego rozkwitu językoznawczych dociekań sławistycznych, obfitował w bardzo różnorakie osiągnięcia, których nie sposób zamknąć w dwudziestominutowej wypowiedzi. Zaprezentowany tu bardzo skrótowy rzut oka na historię polskich językoznawczych diachronicznych badań sławistycznych ma za zadanie podkreślić specyfikę i ogólne ramy tych dokonań i w żadnym stopniu nie może stanowić ich pełnego wykazu. Również zamieszczona poniżej bibliografia żadną miarą nie pretenduje do objęcia całości podjętych w ostatnim sześćdziesięcioleciu przedsięwzięć badawczych. Jej celem jest prezentacja powstałych w opisywanym okresie różnego typu zbiorów materiałów językowych oraz prac omawiających owe materiały.

Specyfika badań sławistycznych czasów bezpośrednio powojennych wiązała się niewątpliwie z zaistniałymi po drugiej wojnie światowej nowymi układami politycznymi i geograficznymi. Ze względów politycznych pożądanym (a z punktu widzenia naukowego nadzwyczaj owocnym) było skupienie uwagi na problematyce tak zwanych ówczesznie Ziemi Odzyskanych. Legło ono u podstaw wszczętych bezpośrednio po wojnie badań nazewnictwa tych ziem, co z kolei wpłynęło na rozwój szeroko pojętej onomastyki zgermanizowanych obszarów północno-zachodniosłowiańskich. Na zgromadzonym w ten sposób materiale budować można było wnioski

i hipotezy dotyczące dawnych podziałów językowych Pomorza, kolejnych etapów germanizacyjnych północno-zachodniej Słowiańszczyzny, wzajemnych oddziaływań językowych polsko-niemieckich. Wykształcona z biegiem czasu na tym gruncie współpraca polsko-niemiecka zaowocować miała w późniejszym okresie całą serią cennych prac dotyczących słowiańskiej hydronimii, nawiązane kontakty z onomastami niemieckimi sprzyjały paralelnym pracom nad nazewnictwem zachodniej Słowiańszczyzny. Wcześniej nawiązana współpraca z badaczami łużyckimi legła u podstaw polskich powojennych dociekań sorabistycznych i kontynuowana jest po dzień dzisiejszy. Gromadzony materiał onomastyczny okazał się nadzwyczaj cenny przy wytyczaniu granic językowych wymarłych języków i dialektów słowiańskich, w tym również w badaniach nad nieistniejącym już językowym pograniczem polskodołnołużyckim. Niejako w ostatniej chwili udało się uczonym polskim zarejestrować końcowe etapy zanikania dialektów słowiańskich. Zrodzone w tym czasie zainteresowanie połabszczyzną przyniosło szereg opracowań dotyczących tych obszarów i ukoronowane zostało *Słownikiem etymologicznym języka Drzewian połabskich*.

Bezpośrednio po wojnie znalazło również kontynuację zainteresowanie problemami związanymi z **etnogenezą Słowian**, koncentrujące się w tym wcześniejszym etapie badań głównie wokół tak zwanej „praojczyzny Słowian”. Trwający z różnym natężeniem spór między zwolennikami „praojczyzny zachodniej” i przeciwnymi im badaczami zakładającymi przybycie Słowian na ziemię polskie z różnie pojmowanych obszarów wschodnich przyniósł szereg opracowań problemów bardziej szczegółowych i – co istotne – w późniejszych etapach tej dyskusji przesunął meritum rozważań na szersze pole językowych dziejów Słowian we wczesnych fazach ich historii.

Równoległe z tymi dociekaniami rozwijały się prace nad słowotwórstwem języka prasłowiańskiego i starosłowiańskiego oraz nad analizą wczesnych prasłowiańskich zmian fonetycznych. Podejmowano też tematy dotyczące poszczególnych języków słowiańskich ze szczególnym uwzględnieniem problematyki międzysłowiańskich kontaktów językowych. Szczegółowymi badaniami objęto również język staroobrzędowców osiadłych w Polsce i poza jej granicami.

Językoznawcze oblicze polskiej slawistyki w sposób najbardziej istotny ukształtowały jednak zaplanowane na wiele lat **duże zespołowe zamierzenia badawcze**, dla których stworzono odpowiednie warunki rozwoju i które stanowiły niezmiernie istotną specyfikę owych czasów. Obok mającego charakter wielkiej encyklopedii slawistycznej *Słownika starożytności słowiańskich* oraz *Słownika prasłowiańskiego* wymienić tu wypada również prace dotyczące dziejów języka polskiego takie, jak *Słownik staropolski*, *Słownik polszczyzny XVI wieku* oraz *Słownik języka polskiego XVII i I. połowy XVIII wieku*, *Słownik staropolskich nazw osobowych*, *Słownik gwar polskich*, gdyż wszystkie one (w przeważającej większości szczęśliwie już zakończone, w nielicznych pozostałych wypadkach rokujące nie zawsze pewne na-

dzieje ukończenia) rozpoczęły niespotykaną dotąd w tak dużym zakresie **archiwizację słowiańskich materiałów językowych**. Na gruncie polskim odbywała się ona równoległe ze wzmocnionymi terenowymi pracami dialektologicznymi. Wspólnym bowiem celem licznej rzeszy językoznawców tego okresu było **ocalenie od zapomnienia** zarówno dokumentacji dotyczącej historii języka, jak i całego jego dialektalnego bogactwa. Były wśród tych prac również i takie jak *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, prace o łemkowskiej toponimii czy o ukraińskich gwarach Tarnopolszczyzny, które w momencie publikacji ukazywały nieistniejące już układy językowe, odtworzone na podstawie materiałów zebranych przed wojną, bądź też takie, jak *Atlas gwar bojkowskich*, w którym zgromadzone wcześniej materiały dialektalne uzupełniono danymi powojennymi.

W wyniku intensywnych prac terenowych utrwalone zostały dawne różnicowania gwarowe, obejmujące zarówno cały polski obszar językowy (*Mały atlas gwar polskich* oraz opracowany w szereg lat później czterotomowy *Atlas gwar polskich*), jak też wybrane obszary dialektalne (jak na przykład *Atlas gwar mazowieckich*, *Atlas językowy Śląska*, *Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, *Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*). Metodą atlasową opracowane też zostało dawne pogranicze językowe polsko-laskie, gwary polskie i ukraińskie okolic Włodawy. Równoległe postępowały zespołowe prace nad wielotomowym *Atlasem gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*. Zebrano bogate materiały do projektowanego (lecz niestety niezrealizowanego) atlasu Lubelszczyzny mającego paralelnie ukazywać gwary polskie i ukraińskie, a także do atlasów wschodniosłowiańskich gwar Pobuża.

Tę olbrzymią dokumentację materiałową wzbogacały wielkie słowniki dialektalne (jak na przykład *Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur* wraz z serią monografii poświęconych leksyce tych obszarów czy *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*), zapisy i nagrania tekstów dialektalnych, naukowe opracowania zabytków staropolskich oraz liczne inne prace dotyczące szeroko pojętej historii języka polskiego, a także (fragmentarycznie) innych języków słowiańskich.

Wiele z wymienionych tu prac wykonanych zostało niejako w ostatnim momencie, gdyż mające miejsce po drugiej wojnie światowej znaczące ruchy migracyjne spowodowały w dawnych układach językowych bardzo istotne zmiany: przestały istnieć dawne gwary autochtoniczne na terenie Warmii i Mazur oraz polsko-laskie pogranicze językowe pod Raciborzem; zanikły dawne enklawy czeskie pod Kudową i Strzelinem, a także gwary łemkowskie w południowo-wschodniej Polsce; w znacznym stopniu wycofały się językowe elementy wschodniosłowiańskie w gwarach na Białostoczczyźnie; przestała istnieć wielowiekowa językowa wspólnota łemkowska. Prace polskich językoznawców zdążyły utrwalić dokumentację owych dawniejszych układów językowych, a w późniejszym etapie pozwoliły również prześledzić procesy integracyjne i unifikacyjne zachodzące na

obszarze współczesnej Polski, w tym również na nowo zasiedlanych po wojnie ziemiach Polski zachodniej i północnej, gdzie – wbrew oczekiwaniom niektórych – nie doszło do zmieszania się różnych cech gwarowych, lecz rozpoczął się proces zmierzający do upowszechnienia polszczyzny ogólnej.

Powiększający się w szybkim tempie leksykalny materiał porównawczy szczególnie wartość przedstawiał dla badaczy podejmujących różnego rodzaju **dociekania etymologiczne**. Analizowany materiał leksykalny, wzbogacany nieustannie o nowe dane historyczne i dialektalne, sprzyjał toczącym się pracom nad *Słownikiem prasłowiańskim*, dostarczył istotnych danych *Słownikowi etymologicznemu kaszubszczyzny*, stanowił wreszcie bardzo ważną bazę materiałową dla rozważań etymologów pracujących nad nowymi wersjami etymologicznych słowników języka polskiego.

Zwiększająca się nieustannie baza materiałowa nie stanowiła oczywiście wyłącznie polskiej specyfiki. Zbliżone tendencje badawcze obserwujemy w tym czasie we wszystkich krajach słowiańskich, choć tempo i zakres prowadzonych w nich prac był (i bywa) tu oczywiście bardzo zróżnicowany. Tym, co szczególnie podkreślić należy, jest wcześniej nawiązana **współpraca słowiańskich językoznawców**.

Szczególnie istotną spójnią owych ogólnoslawistycznych poczynań – obok odbywających się w odstępach pięcioletnich kongresów slawistycznych i innych form więzi przyjętych we współpracy międzynarodowej – są trwające od 1958 roku prace nad **Językowym atlasem ogólnosłowiańskim** (*Общеславянский лингвистический атлас*). Stworzenie w pierwszej fazie badań gigantycznej bazy materiałowej, jaką było zgromadzenie przy pomocy bardzo obszernego kwestionariusza danych z ponad 800 punktów rozmieszczonych na terytorium całej Słowiańszczyzny (w tym też na językowych terytoriach słowiańskich znajdujących się w krajach niesłowiańskich), jest już samo w sobie faktem godnym odnotowania. Obecnie wynikiem owej wieloletniej międzynarodowej slawistycznej współpracy jest już 14 tomów Atlasu, w których na szczególne podkreślenie zasługują mapy syntetyczne z komentarzami zbiorczymi, wprowadzające korekty do naszej dotychczasowej wiedzy o dialektach słowiańskich. Zespół polski brał aktywny udział we wszystkich kolejnych pracach nad Atlasem, a polscy slawiści w istotny sposób wzbogacili owe prace zespołowe licznymi artykułami i publikacjami książkowymi.

Również w wyniku międzynarodowej współpracy powstał w latach 1973–2003 *Językowy atlas karpacki* (*Общекарпатский диалектологический атлас*), w którego opracowaniu uczestniczyli językoznawcy z krajów słowiańskich, a także z Mołdawii, Węgier, Albanii i Niemiec. Materiał, zebrany z ponad 160 punktów sytuowanych na obszarze sąsiadującym z Karpatami, uzupełniono danymi rekartografowanymi z atlasów rumuńskich i w latach 1987–2003 w krajach uczestniczących w pracach zespołowych wydano 8 (łącznie z tomem wstępnym) tomów Atlasu karpackiego (ostatni – z pełnym wykazem indeksów – ukaże się w naj-

bliższym czasie). Dzieło to oraz towarzyszące mu publikacje pozwoliły na wychwycenie słownictwa szczególnie charakterystycznego dla obszaru karpackiego, ukazanie wzajemnych wpływów językowych zachodzących w tym areale oraz na wskazanie leksyki mającej przy całej różnorodności genetycznej wspólną podstawę motywacyjną.

Istotne rezultaty przyniosła międzynarodowa współpraca sławistów również na gruncie onomastyki. Godne podkreślenia, że dwa wielkie tomy *Słowiańskiej onomastyki* wydane zostały w latach 2002–2003 w Polsce z bardzo znacznym udziałem polskich onomastów oraz pod ich wyłączną redakcją. W przygotowaniu tego encyklopedycznego dzieła wzięli udział najwybitniejsi współcześni badacze nazewnictwa słowiańskiego, których liczne i różnorodne tematycznie prace znajdują się w zamieszczonej poniżej *Bibliografii wybranej*.

Obecne przez cały czas w kręgu zainteresowań zarówno dialektologów jak i historyków języka pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie, po politycznych przemianach dokonanych u schyłku wieku XX zaczęło być poddawane nowego typu badawczej penetracji. Uwaga polskich sławistów skupiła się na **specyficie wschodnich pogranicz językowych: analizie nowej językowej symbiozy będącej wynikiem procesów przesiedleńczych i politycznych**, które zachwiały bądź też całkowicie zburzyły panujące tu dawniej układy językowe i kulturowe. Wprawdzie tak zwana „polszczyzna kresowa” już od dawna znajdowała się w sferze zainteresowań polskich sławistów (m. in. przygotowany został do druku słownik mówionej polszczyzny północnokresowej), z biegiem lat jednakże obszar przez nich penetrowany znacznie się rozszerzył, zmienia się również charakter badań przeprowadzanych obecnie w kontekście szeroko pojętej wielojęzyczności. Na skutek zanikania dawnych historycznie uwarunkowanych układów językowych dotychczasowe dociekania o charakterze *stricte* językoznawczym przybierają coraz częściej postać dociekań socjolingwistycznych, analizujących zakres i przyczyny powstania na wschodniosłowiańskim pograniczu nowej językowej symbiozy. Podstawowym zmianom ulega zarówno sam przedmiot badań, jak również stosowane metody badawcze.

W relacji dotyczącej dokonań sławistów polskich lat powojennych nie wolno nam pominąć dwóch indywidualnych prac, które w istotnym stopniu kształtowały (i kształtują do dziś) pokolenia polskich językoznawców. Na powstałych bowiem już w okresie powojennym *Zarysie gramatyki porównawczej języków słowiańskich* Zdzisława Stiebera¹ oraz na *Wstępie do filologii słowiańskiej* Leszka Moszyńskiego² wychowały się te pokolenia badaczy, którym dziś zawdzięczamy tak bardzo

¹ Z. Stieber, *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, Warszawa 1979.

² L. Moszyński, *Wstęp do filologii słowiańskiej*, Warszawa 1984 (wyd. 2. uzupełnione, Warszawa 2006).

zróznicowane tematycznie prace szczegółowe (od prasłowiańszczyzny poczynając poprzez całe późniejsze jej dzieje językowe). Szczupłe ramy tego referatu uniemożliwiają szersze omówienie wszystkich tych opracowań. Również zamieszczona poniżej *Bibliografia wybrana* tylko marginesowo uwzględnia na przykład całą niezmiernie cenną i bardzo bogato reprezentowaną problematykę związaną z publikacjami i opracowaniami słowiańskich zabytków językowych.

Nie ulega wątpliwości, że minione sześćdziesięciolecie stanowi dziś pewien zamknięty okres działań językoznawczych. Na jedno wszakże na pewno zwrócić należy uwagę: dokonane na dotąd niespotykaną skalę powiększenie słowiańskiej językowej bazy materiałowej długo jeszcze będzie ukazywać nowe możliwości dociekań komparatystycznych oraz różnego rodzaju syntez dotyczących poszczególnych etapów rozwoju języków słowiańskich. Historycznej slawistyce językoznawczej nie powinno zabraknąć pasjonujących tematów badawczych.

Materiałowe zbiory i opracowania powstałe w wyniku polskich językoznawczych dociekań slawistycznych o charakterze diachronicznym

Bibliografia wybrana³

Atlasy powstałe przy współpracy międzynarodowej

Общекарпатский диалектологический атлас, вып. 3: *Пища, переработка молока, терминология родства*. *Karpacki atlas dialektologiczny*, t. 3: *Potrawy, przetwórstwo mleka, terminologia pokrewieństwa*, red. J. Rieger, Warszawa 1991.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая, вып. 2б: *Рефлексы *q*. *Ogólnosłowiański atlas językowy*. Seria fonetyczno-gramatyczna, t. 2b: *Refleksy *q*, red. J. Basara, Warszawa 1990.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия фонетико-грамматическая, вып. 3: *Рефлексы: *ьг, *ьг, *ьл, *ьл*. *Ogólnosłowiański atlas językowy*. Seria fonetyczno-gramatyczna, t. 3: *Refleksy *ьг, *ьг, *ьл, *ьл*, red. J. Basara, Warszawa 1994.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная, вып. 2: *Животноводство*. *Ogólnosłowiański atlas językowy*. Seria leksykalno-słotwórcza, t. 2: *Hodowla zwierząt*, red. B. Falińska, J. Siatkowski, A. Kowalska, Warszawa 2000.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная, вып. 8: *Профессии и общественная жизнь*. *Ogólnosłowiański atlas językowy*. Seria leksykalno-słotwórcza, t. 8: *Zawody i życie społeczne*, red. J. Basara, J. Siatkowski, A. Basara, Warszawa 2003.

³ Autorzy serdecznie dziękują Pani Profesor Ewie Wolnicz-Pawłowskiej za zapoznanie się z naszą pracą i wniesienie cennych uzupełnień bibliograficznych.

Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная, вып. 9: Человек. Ogólnosłowiański atlas językowy. Seria leksykalno-słowotwórcza, t. 9: Człowiek, red. J. Siatkowski, J. Waniakowa, Kraków 2009.

Opracowania materiałowe

- Basara A., Basara J., *Opisy fonologiczne polskich punktów „Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego”*, zes. 2: *Małopolska*, Wrocław 1983.
- Falińska B., *Leksyka dotycząca hodowli na mapach „Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego”*, cz. 1: *Substantiva*; cz. 2: *Verba i adiectiva*, Białystok 2001.
- Siatkowski J., *Słowiańskie nazwy części ciała w historii i dialektach*, Warszawa 2012.
- Siatkowski J., *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach*, Warszawa 2005.
- Siatkowski J., *Studia nad wpływami obcymi w „Ogólnosłowiańskim atlasie językowym”*, Warszawa 2004.
- Topolińska Z., *Opisy fonologiczne polskich punktów „Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego”*, zes. 1: *Kaszuby, Wielkopolska, Śląsk*, Wrocław 1982.
- Zduńska H., *Opisy fonologiczne polskich punktów „Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego”*, zes. 3: *Mazowsze*, Wrocław 1984.
- Pozostałe atlasy dialektologiczne oraz inne większe dialektalne zbiory materiałowe *Atlas gwar bojkowskich*, t. 1–7, oprac. głównie na podstawie zapisów S. Hrabca przez Zespół Instytutu Słowianoznawstwa PAN pod kier. J. Riegera, Wrocław 1980–1991.
- Atlas gwar mazowieckich*, t. 1, oprac. H. Horodyska-Gadkowska, A. Strzyżewska-Zaremba; t. 2–10, oprac. A. Kowalska, A. Strzyżewska-Zaremba, Wrocław 1971–1992.
- Atlas gwar polskich*, t. 1: K. Dejna, *Małopolska*; t. 2: K. Dejna, S. Gala, A. Zdaniukiewicz, F. Czyżewski, *Mazowsze*; t. 3: K. Dejna, S. Gala, *Śląsk*; t. 4: K. Dejna, *Wielkopolska, Kaszuby*, Warszawa 1980–2012.
- Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 1, red. S. Glinka, A. Obrębska-Jabłońska, J. Siatkowski; t. 2–3, red. S. Glinka; t. 4–10, red. J. Maryniakowa, Warszawa 1995–2012.
- Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski*, t. 1–, red. Z. Sobierajski, J. Burszta, Wrocław 1979–.
- Atlas językowy kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich*, zes. 1–15, oprac. przez Zespół Zakładu Słowianoznawstwa PAN pod kier. Z. Stiebera, od zes. 7 pod kier. H. Popowskiej-Taborskiej, Wrocław 1964–1978.
- Bartnicka-Dąbkowska B., *Polskie ludowe nazwy grzybów*, Wrocław 1964.
- Cechosz I., *Polska gwara Oleszkowiec na Podolu. Fleksja imienna i werbalna*, Kraków 2001.
- Czyżewski F., *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin 1986.
- Deboveanu E., *Polska gwara górali bukowińskich w Rumunii*, przekł. i przyg. wersji pol. S. Gogolewski, Wrocław 1971.

- Dejna K., *Atlas polskich innowacji dialektalnych*, Warszawa : Łódź 1981 [wyd. 2., Warszawa : Łódź 1994].
- Dejna K., *Atlas gwarowy województwa kieleckiego*, zeszyt. 1–5, Łódź 1962–1968.
- Dejna K., *Gwary ukraińskie Tarnopolszczyzny*, Wrocław 1957.
- Dejna K., *Polsko-laskie pogranicze językowe na terenie Polski*, cz. 1: Atlas; cz. 2: [Tekst], Łódź 1951–1953.
- Dzięgiel E., 2001, *Polska gwara wsi Zielonej na Podolu na tle innych gwar południowo-wokresowych. Fleksja imienna i werbalna*, Kraków.
- Dzięgiel E., 2003, *Polszczyzna na Ukrainie. Sytuacja językowa w wybranych wsiach chłopskich i szlacheckich*, Warszawa.
- Furdal A., *Mazowieckie dyspalatalizacje spółgłosek wargowych miękkich*, Wrocław 1955.
- Furdal A., *O przyczynach zmian głosowych w języku polskim*, Wrocław 1964.
- Gogolewski S., *Polska gwara trójjęzycznej wsi Kaczyki w Rumunii*, Wrocław 1972.
- Gołąb P., *Gwara Schodni i okolicy*, Wrocław 1955.
- Grek-Pabisowa I., *Rosyjska gwara starowierców w województwach olsztyńskim i białostockim*, Wrocław 1968.
- Grek-Pabisowa I., *Staroobrzedowcy. Szkice z historii, języka, obyczajów. Wybór prac z okazji 45-lecia pracy naukowej*, Warszawa 1999.
- Grek-Pabisowa I., *Współczesne gwary polskie na Litwie i Białorusi. Fonetyka*, Warszawa 2002.
- Grek-Pabisowa I., Ostrówka M., Biesiadowska-Magdziarz B., *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym. Polszczyzna mówiona*, Warszawa 2008.
- Grek-Pabisowa I., Ostrówka M., Biesiadowska-Magdziarz B., *Język polski na Białorusi Radzieckiej w okresie międzywojennym. Polszczyzna pisana*, Warszawa 2008.
- Greń Z., *Śląsk Cieszyński. Dziedzictwo językowe*, Warszawa 2000.
- Gruchmanowa M., *Gwary Kramsk, Podmokli i Dąbrówki w województwie zielonogórskim*, Zielona Góra 1969.
- Historia i współczesność języka polskiego na Kresach Wschodnich*, red. I. Grek-Pabisowa, Warszawa 1997.
- Jankowiak M., *Gwary białoruskie na Łotwie w rejonie kraślawskim. Studium socjolingwistyczne*, Warszawa 2009.
- Jankowiak M., Barszczewska N., *Dialektologia białoruska*, Warszawa 2012.
- Język mniejszości w otoczeniu obcym*, red. J. Rieger, Warszawa 2002.
- Język polski na Kowieńszczyźnie. Historia. Sytuacja socjolingwistyczna. Cechy językowe. Teksty*, red. H. Karaś, Warszawa : Wilno 2001.
- Kamińska M., *Gwary Polski centralnej*, Wrocław 1968.
- Karaś H., *Gwary polskie na Kowieńszczyźnie*, Warszawa : Puńsk 2002
- Kowalska A., *Podziały językowe Mazowsza na tle podziałów pozajęzykowych*, Warszawa 1991.

- Krasowska H., *Górale polscy na Bukowinie Karpackiej. Studium socjolingwistyczne i leksykalne*, Warszawa 2006.
- Kurzowa Z., *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Warszawa : Kraków 1993. [Przedruk: Kraków 2006].
- Leszczyński Z., *Kierunki zmian w grupach spółgłoskowych typu Sr oraz rS w świetle geografii językowej*, Wrocław : Kraków 1978.
- Leszczyński Z., *Studia nad polskimi grupami spółgłoskowymi 1. Gwarowe grupy z j na tle polszczyzny ogólnej*, Wrocław 1969.
- Mały atlas gwar polskich*, t. 1–13, oprac. przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie pod kier. K. Nitscha, od t. 3. pod kier. M. Karasia i Z. Stamirowskiej, od t. 9. pod kier. M. Karasia, Wrocław 1957–1970.
- Mały atlas językowy województwa gorzowskiego*, t. 1, Z. Zagórski, A. Sieradzki, E. Grzelakowa, 1992, t. 2, Z. Zagórski, 1996, Poznań 1992–1996.
- Mędelska J., *Język polskiej prasy wileńskiej (1945–1979)*, t. 1: *Wileńska prasa i jej twórcy na tle nowej sytuacji polityczno-społecznej*; t. 2: *Lata 1945–1959*; t. 3, cz. 1: *Lata 1960–1979. Fonetyka, słowotwórstwo, fleksja, składnia*; t. 3, cz. 2: *Lata 1960–1979. Słownictwo, wyrazy*, Bydgoszcz 1999–2004.
- Perczyńska N., *Wybrane cechy składniowo-stylistyczne polszczyzny mówionej (na materiale gwary północnonomazowieckiej wsi Szcutowo i okolic)*, Wrocław 1975.
- Reichan J., *Małopolskie gwary jednoosówkowe*, cz. 1–2, Wrocław 1980.
- Rieger J., *Słownictwo i nazewnictwo lemkowski*, Warszawa 1995.
- Rieger J., *A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects of the Ukrainian Language*, Warszawa 1997.
- Rzetelska-Feleszko E., *Dawne słowiańskie dialekty województwa koszalińskiego. Najstarsze zmiany fonetyczne*, Wrocław 1973.
- Siatkowski J., *Dialekt czeski okolic Kudowy*, cz. 1: *Fonetyka, słowotwórstwo*; cz. 2: *Fleksja, słownictwo, teksty*, Wrocław 1962.
- Słownictwo kresowe. Studia i materiały*, red. J. Rieger, Warszawa 2007.
- Smułkowa E., *Słownictwo z zakresu uprawy roli w gwarach wschodniej Białostocczyzny na tle wschodniosłowiańskim*, Wrocław 1968.
- Sobierajski Z., *Atlas polskich gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji*, t. 1–4, Poznań 1966–1977.
- Stieber Z., *Atlas językowy dawnej Łemkowszczyzny*, zesz. 1–8, Łódź 1956–1964.
- Studia dialektologiczne*, t. 1, red. B. Dunaj, J. Reichan; t. 2, red. J. Okoniowa, B. Dunaj; t. 3, red. J. Okoniowa; t. 4, red. H. Kurek, A. Tyrpa, J. Wronicz, Kraków 1996–2010.
- Szymczak M., *Gwara Domaniewka i wsi okolicznych w powiecie łęczyckim*, Łódź 1961.
- Warchoła S., *Gwary dawnej ziemi stężyckiej*, Wrocław 1967.
- Zaręba A., *Atlas językowy Śląska*, Kraków, t. 1–8, [Warszawa]: Kraków 1969–1996.
- Zdaniukiewicz A. A., *Gwara Łopatowszczyzny. Fonetyka, fleksja, słownictwo*, Wrocław 1972.

Zduńska H., *Język polski górniczych środowisk polonijnych w północnej Francji*, Wrocław 1981.

Zielińska A., *Polska mniejszość na Litwie Kowieńskiej. Studium socjolingwistyczne*, Warszawa 2002.

Serie

Gwary dziś, red. J. Sierociuk, 1–6, Poznań 2001–.

Studia nad polszczyzną kresową, t. 1–12, red. J. Rieger, W. Werencich, [Warszawa] Wrocław 1982–2010.

Język polski dawnych Kresów Wschodnich, red. J. Rieger (E. Dziegiel, K. Czarnicka, D. A. Kowalska), t. 1–5, Warszawa 1996–2012.

Język polski na Ukrainie w końcu XX wieku, red. J. Rieger, I. Cechosz-Felczyk, E. Dziegiel, t. 1–2, Warszawa 2002, 2007.

Rolę atlasów językowych pełnią też pewne monografie gwarowe. Wymienić tu należy przede wszystkim monografie ogólnopolskie zespołu prof. W. Doroszewskiego (J. Basara, A. Basara i J. Basara, B. Falińska. H. Horodyska-Gadkowska, W. Kupiszewski, W. Pomianowska, J. Symoni-Sułkowska), monografie z serii SWM – Studia Warmińsko-Mazurskie (J. Siatkowski; J. Symoni-Sułkowska; H. Horodyska; B. Mocarska-Falińska; E. Jurkowski, I. Łapiński, M. Szymczak; W. Kupiszewski; A. Basara, J. Basara, J. Wójtowicz, H. Zduńska; H. Bień-Bielska; I. Judycka; A. Mocarska-Kowalska; S. Dubisz; D. Barska-Antos), dotyczące Lubelszczyzny (3 monografie H. Pelcowej) oraz poszczególnych dialektów lub ich części (J. Basara, S. Gala, M. Gruchmanowa, M. Kamińska, A. Kowalska, H. Nowak, Z. Stieber, Z. Zagórski) i wiele innych.

Słowniki i inne większe zbiory materiałowe dotyczące leksyki gwarowej

Bąk P., *Słownictwo gwary okolic Kramska na tle kultury ludowej*, Wrocław 1960.

Brasławszczyzna. Pamięć i współczesność, t. 2: *Słownictwo dwujęzycznych mieszkańców rejonu (Słownik brasławski)*, red. E. Smułkowa, Warszawa 2009.

Brzeziński W., *Słownictwo krajniackie. Słownik gwary wsi Podróżna w Zlotowskiem*, t. 1–5, Wrocław 1982–2009.

Cechosz-Felczyk I., *Słownictwo gwary Oleszkowiec i Hreczan (Greczan) na Podolu*, Kraków 2004.

Dejna K., *Słownictwo ludowe z terenów województw kieleckiego i łódzkiego*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 20–31 (1974–1985).

Dejna K., *Słownik gwary czeskiej mieszkańców Kucowa*, Wrocław 1990.

Falińska B., *Polskie słownictwo tkackie na tle słowiańskim*, t. 1: *Słownik polskich gwarowych nazw tkackich*, Wrocław 1974.

Feleszko K., *Bukowina moja miłość*, t. 2: *Słownik*, Warszawa 2003.

Górnowicz H., *Dialekt malborski*, t. 2: *Słownik*, zes. 1–2, Gdańsk 1973–1974.

- Grek-Pabisowa I., Maryniakowa I., *Słownik gwary starowierców mieszkających w Polsce*, Wrocław 1980.
- Greń Z., Krasowska H., *Słownik górali polskich na Bukowinie*, Warszawa 2008.
- Herniczek-Morozowa W., *Terminologia polskiego pasterstwa górskiego*, cz. 1–3, Wrocław 1975–1976.
- Jankowiak L., *Słownictwo medyczne Stefana Falimirza*, t. 1: *Początki polskiej renesansowej terminologii medycznej*; t. 2: *Słownik*, Warszawa 2005–2006.
- Kąs J., *Interferencja leksykalna słownictwa gwarowego i ogólnopolskiego (na przykładzie gwar orawskich)*, Kraków 1994.
- Kąs J., *Słownik gwary orawskiej*, t. 1–2, wyd. 2., Kraków 2011.
- Koseska V., *Bułgarskie słownictwo meteorologiczne na tle ogólnosłowiańskim*, Wrocław 1972.
- Kowalska A., *Studia nad dialektem mazowieckim*, Warszawa 2001.
- Kucała M., *Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich*, Wrocław 1957.
- Mały słownik gwar polskich*, red. J. Wronicz, Kraków 2009.
- Mały słownik zaginionej polszczyzny*, red. nauk. F. Wysocka, Kraków 2003.
- Maryniakowa I., *Słownik dawnej mowy mieszkańców Ciechanowca i okolicznych wsi na Podlasiu*, Łomża 2011.
- Mędelaska J., *Język polski prasy wileńskiej (1945–1979)*, T. 2: *Lata 1945–1959*, Bydgoszcz 2000.
- Mędelaska J., *Język „Prawdy Wileńskiej”. Północnokresowa polszczyzna kulturalna w początkach sowietyzacji Wilna i Wileńszczyzny*, Bydgoszcz 1999.
- Paryl W., *Słownik gwary przesiedleńców ze wsi Tuligłowy koło Komarna*, przy współpracy M. Mieszczankowskiej, przyg. do druku K. Czarnecka, M. Kłosięwicz-Lepianka pod kier. J. Riegera, Kraków 2004.
- Pelcowa H., *Słownik gwar Lubelszczyzny*, t. 1: *Rolnictwo. Narzędzia rolnicze, prace polowe, zbiór i obróbka zbóż*, Lublin 2012.
- Popowska-Taborska H., Boryś W., *Leksyka kaszubska na tle słowiańskim*, Warszawa 1996.
- Rak M., *Słownik frazeologiczny gwary Dębna w Górach Świętokrzyskich*, Kraków 2005.
- Rembiszewska D. K., *Dynamika rozwoju gwary Knyszyna i okolic na Podlasiu w XX wieku*, Warszawa 2006.
- Rembiszewska D. K., *Słownik dialektu knyżyńskiego Czesława Kudzinowskiego*, Łomża 2007.
- Rieger J., Rutkowska K., Masojć I., *Słownictwo polszczyzny gwarowej na Litwie*, Warszawa 2006.
- Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi w Tarnopolskiem. Z materiałów zebr. pod kier. W. Paryla, oprac. K. Czarnecka, D. Kowalska, E. Rudolf-Ziółkowska*, red. nauk. J. Rieger, Kraków 2007.
- Słownik gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*, oprac. przez Pracownię Słownika Gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur Zakładu Językoznawstwa PAN w Warszawie, red. Z. Stamirowska, H. Perzowa, Wrocław : Warszawa : Kraków 1987–.

Słownik gwar polskich, oprac. przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie pod kier. M. Karasia, od t. 2. pod kier. J. Reichana, od t. 6. pod kier. J. Okoniovej, Wrocław 1977–.

Słownik gwar śląskich, t. 1–12, red. B. Wyderka, Opole 2000–.

Steffen W., *Słownik warmiński*, Wrocław 1984.

Sychta B., *Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej*, t. 1–3, Wrocław 1980–1985.

Sychta B., *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 1–7, Wrocław 1967–1976.

Szymczak M., *Słownik gwary Domaniewka w powiecie łączycyckim*, cz. 1–8, Wrocław 1962–1973.

Wróńicz J., *Słownictwo pisarzy cieszyńskich XVIII wieku*, Kraków 1992.

Zborowski J., *Słownik gwary Zakopanego i okolic*, oprac. i uzupełn. z materiałów Autora przez Zespół Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk pod kier. J. Okoniovej, Zakopane : Kraków 2009.

Słowniki i inne większe zbiory materiałowe dotyczące historii języków słowiańskich

Bajerowa I., *Kształtowanie się systemu polskiego języka literackiego w XVIII wieku*, Wrocław 1964. [wyd. 2., Katowice 2011].

Bajerowa I., *Polski język ogólny XIX wieku. Stan i ewolucja*, t. 1: *Ortografia, fonologia z fonetyką, morfonologia*; t. 2: *Fleksja*; t. 3: *Składnia, synteza*, Katowice 1986–2000.

Bajerowa I., *Zarys historii języka polskiego 1939–2000*, Warszawa 2003.

Belcarzowa E., *Niektóre osobliwości leksykalne Biblii tzw. Leopolicy*, Wrocław 1989.

Belcarzowa E., *Polskie i czeskie źródła przekładu Biblii Leopolicy*, Kraków 2006.

Borek H., *Język Adama Gdaciusa. Przyczynek do dziejów polszczyzny śląskiej*, Wrocław 1962.

Deptuchowa E., *Odpowiedniki łacińskiego passivum w psalterzach staropolskich*, Wrocław 1985.

Friedelówna T., *Ewangeliarz lawryszewski. Monografia zabytku*, Wrocław 1974.

Karpluk M., 2001, *Słownik staropolskiej terminologii chrześcijańskiej*, Kraków.

Kędełska E., *Studia nad łacińsko-polską leksykografią drugiej połowy XVI wieku*, Warszawa 1995.

Klemensiewicz Z., *Historia języka polskiego*, cz. 1: *Doba staropolska: od czasów najdawniejszych do początków XVI wieku*; cz. 2: *Doba średniopolska: od początków XVI wieku do ósmego dziesięciolecia XVIII wieku*; cz. 3: *Doba nowopolska: od ósmego dziesięciolecia XVIII wieku do r. 1939*, Warszawa 1961–1972.

Klimek Z., *Język polski w rozmówkach polsko-niemieckich „Książeczek polskich” z r. 1539*, Wrocław 1978.

Kreja B., *Wyrazy i wyrażenia. Studia i szkice z historii języka, ze słowotwórstwa i kultury języka*, Gdańsk 2002.

Kucała M., *Rodzaj gramatyczny w historii polszczyzny*, Wrocław 1978.

Moszyński L., *Cerkiewnosłowiańskie tytuły ewangelijne*, Warszawa 1990.

- Moszyński L., *Język kodeksu Zografskiego*, cz. 1: *Imię nazywające (rzeczownik)*; cz. 2: *Imię określające i zastępcze (przymiotnik, liczebnik, zaimek)*, Wrocław 1975–1990.
- Moszyński L., *Ze studiów nad rękopisem Kodeksu Zografskiego*, Wrocław 1961.
- Pisarkowa K., *Historia składni języka polskiego*, Wrocław 1984.
- Polszczyzna regionalna Pomorza. Zbiór studiów*, red. K. Handke, t. 1, Wejherowo; t. 2–3, Wrocław; t. 4, Wejherowo; t. 5–8, Warszawa 1986–1998.
- Puzynina J., „*Thesaurus*” Grzegorza Knapiusza. *Siedemnastowieczny warsztat pracy nad językiem polskim*, Wrocław 1961.
- Puzynina J., Korpysz T., *Internetowy słownik języka Cypriana Norwida*, Pracownia Słownika Języka Norwida, Wydział Polonistyki, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2009 [<http://www.sownikjezykanorwida.uw.edu.pl>].
- Reczek S., *Podręczny słownik dawnej polszczyzny*, cz. 1: *Staropolsko-nowopolska*; cz. 2: *Nowopolsko-staropolska*, Wrocław 1968.
- Reichan J., *Zmiany we fleksji rzeczowników męskich zakończonych pierwotnie na spółgłoski wargowe palatalne w języku polskim na tle słowiańskim*, Wrocław 1975.
- Rieger J., *Z dziejów języka rosyjskiego*, Warszawa 1989 [wyd. 2., uzup., Warszawa 1998].
- Rusek J., *Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich*, Warszawa 1996.
- Rusek J., *Studia z historii słownictwa bułgarskiego*, Wrocław 1984.
- Siatkowska E., *Rodzina języków zachodniosłowiańskich. Zarys historyczny*, Warszawa 1992.
- Siatkowska E., *Studia łusycoznawcze*, Warszawa 2000.
- Siekierska K., *Język Wojciecha Stanisława Chrościńskiego. Studium mazowieckiej polszczyzny z przełomu XVII i XVIII wieku*, Wrocław 1974.
- Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy, wersja polsko-lacińska*, oprac. E. Kędelska, I. Kwilecka, A. Łuczak, t. 1–5, Warszawa 1999–2012.
- Słownik Jana Cervusa z Tucholi*, oprac. M. Karplukówna, Wrocław 1973.
- Słownik języka Jana Chryzostoma Paska*, red. H. Koneczna, W. Doroszewski, t. 1–2, Wrocław 1965–1973.
- Słownik języka Adama Mickiewicza*, red. K. Górski, S. Hrabec, t. 1–11, Wrocław 1962–1983.
- Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1–11, Warszawa 1958–1969.
- Słownik języka polskiego XVII i I. połowy XVIII wieku*, t. 1–, red. M. Karpluk, Kraków 1999–.
- Słownik łaciny średniowiecznej w Polsce*, red. M. Plezia, (K. Weysenhoff-Brożkova, M. Rzepiela), Wrocław : Kraków 1953–.
- Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego*, red. M. Kucąła, t. 1–5, Kraków 1994–2012.
- Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. M. R. Mayenowa, (F. Pełowski, K. Mrowcewicz), Wrocław 1966–.
- Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, t. 1–11, Warszawa : Kraków 1953–2004.
- Smolińska B., *Polszczyzna północnokresowa z przełomu XVII i XVIII w. Na podstawie rękopisów Jana Władysława Poczobuta Odlanickiego i Antoniego Kazimierza Sapiehy*, Wrocław 1983.

- Sokołowska T., *Funkcje składniowe imiesłów nieodmiennych w języku polskim XVII wieku*, Wrocław 1976.
- Studia historycznojęzykowe*, t. 1, red. M. Kucala, Z. Krążyńska; t. 2: *Fleksja historyczna*, red. M. Kucala, W. R. Rzepka; t. 3, red. K. Rymut, W. R. Rzepka, Wrocław : Kraków 1994–2000.
- Studia z polskiej składni historycznej*, [t.] 1–3, red. J. Twardzikowa, Wrocław 1976–1978.
- Topolińska Z., *Z historii akcentu polskiego od wieku XVI do dziś*, Wrocław 1961.
- Waniakowa J., *Polskie gwarowe nazwy dziko rosnących roślin zielnych na tle słowiańskim. Zagadnienia ogólne*, Kraków 2012.
- Wątróbska H., *Słownik staro-cerkiewno-rusko-polski*, Kraków 2010.
- Wiśniewska H., *Polszczyzna przemyska wieków XVII–XVIII*, Wrocław 1975.
- Wronkowska-Dimitrowa M., *Triod kwietny z krakowskiej oficyny Szwajpolta Fiola (1491 r.). Studium filologiczno-językowe pierwszego cyrylicznego triodu drukowanego*, Bydgoszcz 2010.
- Wyrazy polskie w Słowniku łacińsko-polskim Jana Mączyńskiego (Lexicon Latino-Polonicum ex optimis Latinae linguae scriptoribus concinnatum, Regiomonti 1564)*, oprac. W. Kuraszkiewicz, cz. 1–2, Wrocław 1962–1963.
- Wysocka F., *Polska terminologia lekarska do roku 1938*, t. 1: *Anatomia. Proste prymarne nazwy niemotywowane*; t. 2: *Anatomia. Jednowyrazowe nazwy motywowane*; t. 3: *Anatomia. Nazwy dwuwyrazowe*, Wrocław : Kraków 1980–2007.
- Zapomniane konstrukcje składni staropolskiej, 1700–1780; 1780–1822; 1822–1863*, oprac. A. Kałkowska, K. Pisarkowa, M. Szybistowa, J. Twardzikowa, Wrocław 1973–1975.
- Zieniukowa J., *Język mniejszości w komunikowaniu społecznym. Studia nad funkcjonowaniem języków łuzyckich w XIX i XX wieku*, Warszawa 2006.
- Zieniukowa J., *Z dziejów polszczyzny literackiej w XVIII wieku. Język pism Jana Jabłonowskiego wobec ówczesnych przepisów normatywnych*, Wrocław 1968.
- Zierhoffer K., *Studia z historii i geografii słownictwa polskiego i słowiańskiego*, Poznań 1963.

Słowniki i inne zbiory materiałowe dotyczące słowiańskiej onomastyki

- Antroponimia Polski od XVI do końca XVIII wieku. Wybór artykułów hasłowych oraz wykazy nazwisk wraz z chronologią i geografią*, red. A. Cieślikowa, t. 1–, Kraków 2007–.
- Antroponimia słowiańska. Materiały z IX Ogólnopolskiej Konferencji Onomastycznej, Warszawa, 6–8.IX.1994*, red. E. Wolnicz-Pawłowska, J. Duma, Warszawa 1996.
- Bańkowski A., *Zmiany morfemiczne w toponimii polskiej*, Wrocław 1982.
- Biolik M., *Hydronimia dorzecza Pregoly z terenu Polski*, Olsztyn 1987.
- Biolik M., *Toponimia bylego powiatu ostródzkiego. Nazwy miejscowe*, Gdańsk 1992.
- Borek H., *Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych*, Opole 1988.

- Breza E., *Nazwiska Pomorzan. Pochodzenie i zmiany*, t. 1–3, Gdańsk 2000–2004.
- Breza E., *Pochodzenie przydomków szlachty pomorskiej*, Gdańsk 1986.
- Bubak J., *Księga naszych imion*, Wrocław 1993.
- Bubak J., *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków 1986.
- Cieślíkowa A., *Staropolskie odapelatywne nazwy osobowe. Proces onimizacji*, Wrocław 1990.
- Cieślíkowa A., *Derywacja paradygmatyczna w staropolskiej antroponimii*, Kraków 1991.
- Czopek B., *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i belskiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego)*, Wrocław 1988.
- Czopek-Kopciuch B., *Nazwiska polskie w Zagłębiu Ruhry*, Kraków 2004.
- Dacewicz L., *Antroponimia Białegostoku w XVII–XVIII wieku*, Białystok 2001.
- Decyk-Zięba W., *Nazewnictwo wschodniosłowiańskie w języku polskim XVI i początku XVII wieku*, Warszawa 2004.
- Duma J., *Nazwy rzek lewobrzeżnego Mazowsza (z całym dorzeczem Pilicy)*, Warszawa 1999.
- Duma J., *Nazwy wodne w dorzeczu Warty od Proсны po ujście do Odry (z wyłączeniem dorzecza Noteci)*, cz. 1: *Nazwy rzek*; cz. 2: *Nazwy jezior*, Warszawa 2010.
- Gołębiowska T., *Antroponimia Orawy*, Kraków 1971.
- Gołębiowska T., *Terenowe nazwy orawskie*, Kraków 1964.
- Górniewicz H., *Studia nad rodowymi nazwami miejscowymi w języku polskim na tle innych języków słowiańskich. Synteza*, Gdańsk 1968.
- Handke K., *Semantyczne i strukturalne typy nazw ulic Warszawy*, Wrocław 1970.
- Handke K., *Polskie nazewnictwo miejskie*, Warszawa 1992.
- Handke K., *Słownik nazewnictwa Warszawy*, Warszawa 1998.
- Hrabec S., *Nazwy geograficzne Huculszczyzny*, Kraków 1950.
- Hydronimia Odry. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, red. H. Borek, Opole 1983.
- Hydronimia Wisły*, cz. 1: *Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, red. P. Zwoliński, Warszawa 1965.
- Indeks a tergo do Słownika staropolskich nazw osobowych*, red. A. Cieślík, M. Malec, Kraków 1993.
- Jakus-Borkowa E., Nowik K., *Nazwy miejscowości w Polsce. Układ a tergo*, Opole 2010.
- Jeżowa M., *Dawne słowiańskie dialekty Meklemburgii w świetle nazw miejscowych i osobowych*, cz. 1: *Fonetyka*; cz. 2: *Słowotwórstwo*, Wrocław 1961–1962.
- Jurkowski M., *Ukraińska terminologia hydrograficzna*, Wrocław 1971.
- Kaleta Z., *Ewolucja nazwisk słowiańskich. Studium teoretyczno-porównawcze*, Kraków 1991.
- Karaś M., *Nazwy miejscowe typu Podgóra, Zalas w języku polskim i w innych językach słowiańskich*, Wrocław 1955.
- Karpluk M., *Słowiańskie imiona kobiece*, Wrocław 1961.

- Kopertowska D., *Nazwy osobowe mieszkańców podkieleckich wsi (1565–1694)*, Kraków 1988.
- Kopertowska D., *Nazwy miejscowe województwa radomskiego. Nazwy miast i wsi, nazwy części miast i wsi oraz nazwy osiedli mieszkaniowych, placów, alei i ulic*, Kielce 1994.
- Kowalik-Kaleta Z., *Staropolskie nazwy osobowe motywowane przez nazwy miejscowe*, Wrocław 1981.
- Kowalik-Kaleta Z., *Historia nazwisk polskich na tle społecznym i obyczajowym (XII–XV w.)*, t. 1, Warszawa 2007.
- Kreja B., *Księga nazwisk Ziemi Gdańskiej*, Gdańsk 1998.
- Łapicz Cz., *Terminologia geograficzna w ruskich gwarach Białostoczczyzny na tle wschodniosłowiańskim*, Warszawa 1981.
- Łesiów M., *Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*, Lublin 1972.
- Malec M., *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław 1971.
- Malec M., *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.
- Malec M., *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*, Wrocław 1982.
- Mrózek R., *Nazwy miejscowe dawnego Śląska Cieszyńskiego*, Katowice 1984.
- Mrózek R., *System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII wieku*, Katowice 1990.
- Nazwy miejscowe Polski. Historia, pochodzenie, zmiany*, t. 1–7, red. K. Rymut; t. 8, red. K. Rymut, B. Czopek-Kopciuch, Kraków 1996–2007.
- Pawłowski E., *Nazwy terenowe ziemi sądeckiej*, Wrocław 1984.
- Pawłowski E., *Nazwy wodne Sądecczyzny*, oprac. A. Spólnik, L. Wajda-Adamczykowa, Kraków 1996.
- Pluskota T., *Nazwy miejscowe ziem ruskich Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. Toponimia Ukrainy i pogranicza polsko-ukraińskiego*, Bydgoszcz 1998.
- Popowska-Taborska H., *Dawne pogranicze językowe polsko-dolnołużyckie (w świetle danych toponomastycznych)*, Wrocław 1965.
- Pospiszylowa A., *Toponimia południowej Warmii. Nazwy terenowe*, Olsztyn 1990.
- Raszewska-Żurek B., *Kształtowanie się nazwisk równych imionom w Polsce (wiek XIII–XVI)*, Warszawa 2006.
- Rieger J., *Nazwy wodne dorzecza Sanu*, Wrocław 1969.
- Rieger J., *Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie*, Warszawa 1995.
- Rieger J., Wolnicz-Pawłowska E., *Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty*, Wrocław 1975.
- Rospond S., *Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych*, Wrocław 1957.
- Rospond S., *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984.
- Rospond S., *Słownik nazwisk śląskich*, t. 1–2 (A–K), Wrocław 1967, 1973.
- Rozwadowski J., *Studia nad nazwami wód słowiańskich*, Kraków 1948.

- Rymut K., *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*, t. 1–2, Kraków 1999–2001.
- Rymut K., *Nazwy miast Polski*, Wrocław 1980, (wyd. 2, 1987).
- Rymut K., *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław 1967.
- Rymut K., *Patronimiczne nazwy miejscowe w Małopolsce*, Wrocław 1971.
- Rzetelska-Feleszko E., Duma J., *Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych*, Warszawa 1996.
- Rzetelska-Feleszko E., Duma J., *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza środkowego*, Wrocław 1985.
- Rzetelska-Feleszko E., Duma J., *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego*, Warszawa 1991.
- Rzetelska-Feleszko E., Duma J., *Nazwy rzeczne Pomorza między dolną Wisłą a dolną Odrą*, Wrocław 1977.
- Rzetelska-Feleszko E., Duma J., *Nazwy terenowe Pomorza Zachodniego zawierające elementy słowiańskie*, t. 1: *A–O*, Warszawa 2008.
- Safarewiczowa H., *Nazwy miejscowe typu Mroczkowizna, Klimontowszczyzna*, Wrocław 1956.
- Sarnowska-Gieffing I., *Od onimu do gatunku tekstu. Nazewnictwo w satyrze polskiej do 1820 roku*, Poznań 2003.
- Skulina T., *Staroruskie imiennictwo osobowe*, cz. 1–2, Wrocław 1973–1974.
- Słownictwo gwarowe przesiedleńców z Ukrainy. Słownik porównawczy kilku wsi w Tarnopolskiem*, z materiałów zebr. pod kier. W. Paryła, oprac. K. Zarnecka, D. Kowalska, E. Rudolf-Ziółkowska, red. nauk. J. Rieger, Kraków 2007.
- Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 1: *Odapelatywne nazwy osobowe*, oprac. A. Cieślíkowa przy współudziale J. Szymowej i K. Ramuła, Kraków 2000; cz. 2: *Nazwy osobowe pochodzenia chrześcijańskiego*, oprac. M. Malec, Kraków 1995; cz. 3: *Odmiejscowe nazwy osobowe*, oprac. Z. Kaleta (przy współudziale E. Supranowicz i J. Szymowej), Kraków 1997; cz. 4: *Nazwy osobowe pochodzące od etników*, oprac. E. Supranowicz, Kraków 1997; cz. 5: *Nazwy osobowe pochodzenia niemieckiego*, oprac. Z. Klimek, Kraków 1997; cz. 6: *Nazwy heraldyczne*, oprac. M. Bobowska-Kowalska, Kraków 1995.
- Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, t. 1, red. S. Rospond; t. 2–3, red. S. Rospond, H. Borek; t. 4, red. H. Borek, Warszawa : Wrocław; t. 5–15, red. S. Sochacka, Opole 1970–2011.
- Słownik imion współcześnie w Polsce używanych*, wyd. K. Rymut, Kraków 1995.
- Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, red. K. Rymut, t. 1–10, Kraków 1992–1994.
- Słownik staropolskich nazw osobowych*, t. 1–6, red. W. Taszycki; t. 7: *Suplement*, red. M. Malec, Wrocław 1965–1987.
- Stieber Z., *Toponomastyka Łemkowszczyzny*, t. 1: *Nazwy miejscowości*; t. 2: *Nazwy terenowe*, Łódź 1948–1949.

- Systemy zoonimiczne w językach słowiańskich. Księga referatów V Międzynarodowej Słowistycznej Konferencji Naukowej, Lublin, 24–27 listopada 1993 roku, pod red. S. Warchoła, Lublin 1996.*
- Szcześniak K., *Teka Toruńska Marcina Giersza. Analiza materiału nazewniczego*, Gdańsk 1994.
- Szulowska W., *Dawna antropimia Mazowsza (XV–XVII w.)*, Olsztyn 2004.
- Szulowska W., *Imiennictwo dawnej ziemi halickiej i lwowskiej*, Warszawa 1992.
- Szulowska W., Wolnicz-Pawłowska E., *Nazwy wód w Polsce, cz. 1: Układ alfabetyczny; cz. 2, Układ a tergo*, Warszawa 2001–2002.
- Śmiech W., *Przymiotnikowe nazwy terenowe Polski*, wstępem opatrzył i do druku przyg. S. Gala, Łódź 1996.
- Taszycki W., *Słowiańskie nazwy miejscowe (Ustalenie podziału)*, Kraków 1946.
- Taszycki W., *Patronimiczne nazwy miejscowe na Mazowszu (z mapą)*, Kraków 1951.
- Warchoł S., *Nazwy miast Lubelszczyzny*, Lublin 1964.
- Warchoł S., *Słownik etymologiczno-motywacyjny zoonimii ludowej. Słowiańskie nazwy własne zwierząt domowych i udomowionych zwierząt dzikich w środowiskach wiejskich, t. 1: Bawoły, byki, konie, woły; t. 2: Krowy; t. 3: Koty, psy*, Lublin 2007–2011.
- Wolff A., Rzetelska-Feleszko E., *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku*, Warszawa 1982.
- Wolnicz-Pawłowska E., *Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim*, Wrocław 1978.
- Wolnicz-Pawłowska E., *Antropimia lemowska na tle polskim i słowackim (XVI–XIX)*, Warszawa 1993.
- Wolnicz-Pawłowska E., *Nazwy wodne dorzecza Warty od źródeł do ujścia Proсны*, Warszawa 2006.
- Wolnicz-Pawłowska E., Szulowska W., *Antropimia polska na Kresach południowo-wschodnich XV–XIX w.*, Warszawa 1998.
- Zierhofferowie Z. i K., *Nazwy miast Wielkopolski*, Poznań 1987.
- Zierhofferowie Z. i K., *Nazwy zachodnioeuropejskie w języku polskim a związki Polski z kulturą Europy*, Poznań 2000.

Serie

- Hydronymia Europaea*, t. 1–18, hrsg. v. W. B. Schmid, Stuttgart 1985–2004 [z udziałem onomastów polskich].
- HE 1: *Gewässernamen im Flußgebiet der unteren Weichsel (Nazwy wodne dorzecza dolnej Wisły)*, Bearbeitet von Hubert Górnowicz, Stuttgart 1985.
- HE2: Rzetelska-Feleszko E., *Die Zuflüsse zur Ostsee von der Weichselmündung bis zur Persante (Dopływy Bałtyku od ujścia Wisły do Parsęty)*, Stuttgart 1987.
- HE3: Rieger J., *Gewässernamen im Flußgebiet des Wisłoka (Nazwy wodne dorzecza Wisłoka)*, Stuttgart 1988.
- HE4: Duma J., *Zuflüsse zur unteren Oder und zur Ostsee bis zur Persante (Nazwy dopływów dolnej Odry oraz Bałtyku po ujście Parsęty)*, Stuttgart 1988.

- HE5: Biolik M., *Zuflüsse zur Ostsee zwischen unterer Weichsel und Pregel (Nazwy wodne dopływów Bałtyku między dolną Wisłą i Pregolą)*, Stuttgart 1989.
- HE6: Mól H., *Gewässernamen im Flußgebiet des Wieprz (Hydronimia dorzecza Wieprza)*, Stuttgart 1990.
- HE7: Belchnerowska A., *Die Namen der stehenden Gewässer im Zuflußgebiet der Ostsee zwischen unterer Oder und unterer Weichsel (Nazwy jezior w dorzeczu Bałtyku między dolną Odrą i dolną Wisłą)*, Stuttgart 1991.
- HE8: Biolik M., *Die Namen der stehenden Gewässer im Zuflußgebiet des Pregel und im Einzugsbereich der Zuflüsse zur Ostsee zwischen Pregel und Memel (Nazwy wód stojących dorzecza Pregoly i dopływów Bałtyku między Pregolą a Niemnem)*, Stuttgart 1993.
- HE9: Rymut K., *Gewässernamen im Flußgebiet der Weichsel von der Quelle bis zu Sola und Przemsza (Nazwy wodne dorzecza górnej Wisły od źródeł do Soly i Przemszy)*, Stuttgart 1993.
- HE10: Bilut E., *Gewässernamen im Flußgebiet des Westlichen Bug (Nazwy wodne dorzecza Bugu)*, Stuttgart 1995.
- HE11: Biolik M., *Die Namen der fließenden Gewässer im Flußgebiet des Pregel (Nazwy wód płynących dorzecza Pregoly)*, Stuttgart 1996.
- HE12: Rymut K., *Rechte Zuflüsse zur Weichsel zwischen Sola und Dunajec (Nazwy wodne prawobrzeżnych dopływów Wisły między Solą a Dunajcem)*, Stuttgart 1996.
- HE13: Rymut K., Majtán M., *Gewässernamen im Flußgebiet des Dunajec (Nazwy wodne dorzecza Dunajca)*, Stuttgart 1998.
- HE14: Duma J., *Gewässernamen im linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Pilica und Brda (Nazwy wodne w zlewisku lewych dopływów Wisły od Pilicy po ujście Brdy)*, Stuttgart 1999.
- HE15: Rymut K., *Gewässernamen im rechten Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Dunajec und Wisłok (Nazwy prawobrzeżnych dopływów Wisły między Dunajcem a Wisłokiem)*, Stuttgart 2000.
- HE16: Rymut K., *Gewässernamen im linken Zuflußgebiet der Weichsel zwischen Przemsza und Pilica (Nazwy lewobrzeżnych dopływów Wisły od Przemszy do Pilicy)*, Stuttgart 2001.
- HE17–18: Rieger J., *Gewässernamen im Flußgebiet des San (Nazwy wodne dorzecza Sanu)*, Teil 1–2, Stuttgart 2003–2004.
- HE19–20: Biolik M., *Gewässernamen im Flußgebiet der Narew von der Quelle bis zur Einmündung der Biebrza (Nazwy wodne dorzecza Narwi od źródeł do ujścia Biebrzy)*, Teil 1–2, Stuttgart 2005.
- Pomorskie Monografie Toponomastyczne*, 1974–, t. 1–15–, Gdańsk : Wrocław.

Dalsze informacje o materiałach onomastycznych znaleźć można w następujących publikacjach:

Bibliografia onomastyki polskiej, t. 1 (1925–1958), oprac. W. Taszycki, A. Turasiewicz, Kraków 1960; t. 2 (1959–1970), oprac. W. Taszycki, A. Turasiewicz,

Kraków 1972; t. 3 (1971–1980), oprac. K. Rymut, Kraków 1983; t. 4 (1981–1990), oprac. R. Przybytek, K. Rymut, Kraków 1992; t. 5 (1991–2000), oprac. R. Przybytek, K. Rymut, Kraków 2001.

Opracowania encyklopedyczne

Polskie nazwy własne. Encyklopedia, red. E. Rzetelska-Feleszko, Warszawa : Kraków 1998.

Słowiańska onomastyka. Encyklopedia, red. E. Rzetelska-Feleszko, A. Cieślakowa przy współudziale J. Dumy, t. 1–2, Warszawa : Kraków 2002–2003.

Słowniki i inne zbiory materiałowe dotyczące etymologii słowiańskiej

Bańkowski A., *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1–2 (A–P), Warszawa 2000.

Boryś W., *Czakawskie studia leksykalne. Dziedzictwo prasłowiańskie w słownictwie czakawskim*, Warszawa 1999.

Boryś W., *Etymologie słowiańskie i polskie. Wybór studiów z okazji 45-lecia pracy naukowej*, Warszawa 2007.

Boryś W., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.

Boryś W., Popowska-Taborska H., *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny*, t. 1–6, Warszawa 1994–2010.

Budziszewska W., *Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrody żywej*, Wrocław 1965.

Długosz-Kurczabowa K., *Wielki słownik etymologiczno-historyczny języka polskiego*, Warszawa 2008.

Jakubowicz M., *Drogi słów na przestrzeni wieków. Zarys słownika motywacji semantycznych na materiałach przymiotników słowiańskich odziedziczonych z prasłowiańszczyzny*, Warszawa 2010.

Polański K., *Słownik etymologiczny języka Drzewian połabskich*, t. 1–6 (t. 1 wspólnie z T. Lehr-Spławińskim), Wrocław : Warszawa 1971–1994.

Sędzik W., *Prasłowiańska terminologia rolnicza. Rośliny uprawne, użytki rolne*, Wrocław 1977.

Sławski F., *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1–5 (do ływy), Kraków 1952–1982.

Sławski F., *Słowotwórstwo, słownictwo i etymologia słowiańska*, Kraków 2011.

Słownik prasłowiański, red. F. Sławski, t. 1–8 (G)–, (Kraków) Wrocław 1974–.

Opracowania dotyczące słowotwórstwa historycznego i gwarowego

Borek H., *Zachodniosłowiańskie nazwy toponimiczne z formantem -ьн-*, Wrocław 1968.

Boryś W., *Budowa słowotwórcza rzeczowników w tekstach czakawskich XV i XVI w.*, Wrocław 1969.

- Boryś W., *Prefiksacja imienna w językach słowiańskich*, Wrocław 1975.
- Brodowska-Honowska M., *Słowotwórstwo przymiotnika w języku staro-cerkiewno-słowiańskim*, Wrocław 1960.
- Cyran W., *Tendencje słowotwórcze w gwarach polskich*, Łódź : Wrocław 1977.
- Gala S., *Polskie nazwy osobowe z podstawowym -l-/-ł- w części sufiksальной*, wyd. 2., Łódź 1992.
- Handke K., *Budowa morfologiczna i funkcje compositów polskich (z uwzględnieniem innych języków zachodniosłowiańskich)*, Wrocław 1976.
- Handke K., *Semantyczne i strukturalne typy nazw ulic Warszawy*, Wrocław 1970.
- Janowska A., *Funkcje przestrzenne przedrostków czasownikowych w polszczyźnie*, Katowice 1999.
- Jeżowa M., *Sufiks -ika w językach słowiańskich*, Wrocław 1975.
- Kleszczowa, K., *Staropolskie kategorie słowotwórcze i ich perspektywiczna ewolucja. Rzeczowniki*, Katowice 1998.
- Kowalska A., *Apelatywne nazwy miejsc w dialektach polskich. Derywacja sufiksalna*, Poznań 2011.
- Kowalska A., *Zróżnicowanie słowotwórcze gwar Mazowsza i Podlasia. Rzeczownik*, t. 1: *Atlas*, cz. 1: *Mapy 1–100*, cz. 2: *Wykazy i komentarze do map 1–100*; t. 2: *Atlas*, cz. 1: *Mapy 101–200*, cz. 2: *Wykazy i komentarze do map 101–200*, Wrocław 1975–1979.
- Kreja B., *Słowotwórstwo polskie na tle słowiańskim. Studia*, Gdańsk 1999.
- Kreja B., *Słowotwórstwo rzeczowników ekspresywnych w języku polskim. Formacje na -ik, -k, -isko i -ina*, Gdańsk 1969.
- Kreja B., *Studia z polskiego słowotwórstwa*, Gdańsk 1996.
- Krupianka A., *Czasowniki z przedrostkami przestrzennymi w polszczyźnie XVIII wieku*, Warszawa 1979.
- Krupianka A., *Formacje czasownikowe z przedrostkiem o- (ob-) w języku polskim*, Toruń 1969.
- Kurkowska H., *Budowa słowotwórcza przymiotników polskich*, Wrocław 1954.
- Laskowski R., *Derywacja rzeczowników w dialektach laskich*, cz. 1: *Abstracta, collectiva, deminutiva, augmentativa*; cz. 2: *Rzeczowniki z formantem w funkcji przedmiotowej*, Wrocław 1966–1971.
- Lewaszkiewicz T., *Słowotwórstwo apelatywnych nazw miejsc w języku górnołużyckim*, Wrocław 1988.
- Malec M., *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław 1971.
- Malec T., *Budowa słowotwórcza rzeczowników i przymiotników w gwarze wsi Rachanie pod Tomaszowem Lubelskim*, Wrocław 1976.
- Mieczkowska H., *Denominalne derywaty czasownikowe o formantach prefiksально-sufiksalnych w języku polskim i słowackim. Studium kontrastywne*, Wrocław 1985.
- Mońko-Chotkowska J., *Budowa słowotwórcza rzeczowników w Liber chamorum Waleriana Nekandy Trepki*, Wrocław 1977.

- Nieckula F., *Nazwy miejscowe z sufiksami -ov-, -in- na obszarze Wielkopolski i Małopolski*, Wrocław 1971.
- Orzechowska H., *Orzeczeniowe formacje odsłowne w językach południowosłowiańskich*, Wrocław 1966.
- Pastuchowa M., *Zmiany semantyczne i strukturalne czasowników odrzeczownikowych*, Katowice 2000.
- Peplowski F., *Odczasownikowe nazwy wykonawców czynności w polszczyźnie XVI wieku*, Wrocław 1974.
- Pomianowska W., *Klasyfikacja rzeczowników odrzeczownikowych. Studium ze słowotwórstwa i geografii lingwistycznej*, Wrocław 1963.
- Rospond S., *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -ьsk-*, Wrocław 1969.
- Rospond S., *Stratygrafia słowiańskich nazw miejscowych. Próbnny atlas toponomastyczny*, t. 1: *Formacje na -itjo-*; t. 2: *Formacje na -ьsk-. Formacje na -ьп-*, Wrocław 1979.
- Rudnik-Karwatowa Z., *Formacje iteratywne w języku staroruskim XI–XVII wieku*, Wrocław 1982.
- Rykiel-Kempf B., *Budowa słowotwórcza nazw zbiorowych w języku polskim XVII wieku*, Wrocław 1985.
- Rzetelska-Feleszko E., *Rozwój i zmiany toponimicznego formantu -ica na obszarze zachodniosłowiańskim*, Wrocław 1978.
- Sieczkowska A., *Struktura słowotwórcza przymiotników czeskich i polskich. Studium porównawcze*, Wrocław 1957.
- Sierociuk J., *Budowa wybranych formacji rzeczownikowych – szczególnie nazw miejsc – w gwarach między Wisłą a Wieprzem*, Lublin 1996.
- Sławski F., *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, [w:] F. Sławski, *Słowotwórstwo, słownictwo i etymologia słowiańska*, Kraków 2011.
- Słowotwórstwo języka doby staropolskiej. Przegląd formacji rzeczownikowych*, red. K. Kleszczowa, Katowice 1996.
- Sokołowski J., *Słowiańskie derywaty imienne z przyimkiem negacji w podstawie słowotwórczej*, Wrocław 2000.
- Symoni-Sułkowska J., *Formacje rzeczownikowe utworzone od wyrażen przyimkowych*, Wrocław 1987.
- Szlifersztejnowa S., *Przymiotniki dzierżawcze w języku polskim*, Wrocław 1960.
- Szymański T., *Derywacja czasowników onomatopeicznych i ekspresywnych w języku bułgarskim*, Wrocław 1977.
- Szymański T., *Słowotwórstwo rzeczownika w bułgarskich tekstach XVII–XVIII wieku*, Wrocław 1968.
- Walczak-Mikołajczakowa M., *Słowotwórstwo agentywnych nazw osobowych w języku polskim, rosyjskim i bułgarskim*, Poznań 2000.
- Winkler-Leszczynska I., *Sufiksy przymiotnikowe -ity, -isty, -aty, -asty w języku polskim na tle ogólnosłowiańskim*, Wrocław 1964.
- Wojtyła-Świerzowska M., *Prasłowiańskie abstractum. Słowotwórstwo. Semantyka. 1. Formacje tematyczne*, Wrocław 1992.

- Wojtyła-Świerzowska M., *Prasłowiańskie abstractum. Sufiksálne nomina actionis (Formacje z podstawowym sufiksálnym -n-, -t-)*, Wrocław 2003.
- Wojtyła-Świerzowska M., *Prasłowiańskie nomen agentis*, Wrocław 1974.
- Wrocławska E., *Słowotwórstwo rzeczowników w sztokawskich tekstach XVI–XVIII w. z Dubrownika*, Wrocław 1988.

Opracowania dotyczące wczesnych dziejów języków słowiańskich

- Babik Z., *Najstarsza warstwa nazewnictwa na ziemiach polskich w granicach wczesno-średniowiecznej Słowiańszczyzny*, Kraków 2001.
- Babik Z., *Pojednanie z lasem. W stulecie „argumentu florystycznego” w slawistycznych badaniach etnogenetycznych (1908–2008)*, Kraków 2008.
- Boryś W., *Czakawskie studia leksykalne. Dziedzictwo prasłowiańskie w słownictwie czakawskim*, Warszawa 1999. [przeł.: *Čakavske leksičke studije : praslavensko naslijeđe u čakavskome leksičkom fondu*, Zagreb 2007].
- Dzieje Słowian w świetle leksyki*, red. J. Rusek, W. Boryś, L. Bednarczuk, Kraków 2002.
- Etnogeneza i topogeneza Słowian. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Komisję Slawistyczną przy Oddziale PAN w Poznaniu w dniach 8–9 XII 1978*, red. nauk. I. Kwilecka, Poznań 1980.
- Etnolingwistyczne i kulturowe związki Słowian z Germanami*, red. nauk. I. Kwilecka, Wrocław 1987.
- Gieysztor A., *Mitologia Słowian*, wyd. 3., zmien., rozszerz., Warszawa 2006.
- Gołąb Z., *The Origins of the Slavs. A Linguist's View*, Ohio 1992, [przeł.: *O pochodzeniu Słowian w świetle faktów językowych*, przeł. M. Wojtyła-Świerzowska, Kraków 2004].
- Jankowiak L., *Prasłowiańskie dziedzictwo leksykalne we współczesnej polszczyźnie (na podstawie „Słownika Prasłowiańskiego” t. 1–7)*, Warszawa 1997.
- Jeżowa M., *Z problemów tak zwanej trzeciej palatalizacji tylnojęzykowych w językach słowiańskich*, Wrocław 1968.
- Lehr-Spławiński T., *O pochodzeniu i praojczyźnie Słowian*, Poznań 1946.
- Mańczak W., *O pochodzeniu i dialekcie Kaszubów*, Gdańsk 2002.
- Mańczak W., *Praojczyzna Słowian*, Wrocław 1981.
- Mańczak W., *Przedhistoryczne migracje Słowian i pochodzenie języka staro-cerkiewno-słowiańskiego*, Kraków 2004.
- Moszyński K., *Pierwotny zasięg języka prasłowiańskiego*, Wrocław : Kraków 1957.
- Moszyński L., *Die vorchristliche Religion der Slaven im Lichte der slavischen Sprachwissenschaft*, Köln : Weimar : Wien 1992.
- Nalepa J., *Słowiańszczyzna północno-zachodnia. Podstawy jedności i jej rozpad*, Poznań 1968.
- Popowska-Taborska H., *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka*, Wrocław 1991 [wyd. 2. Warszawa 1993; przeł.: *Zgodnja zgodovina Slovanov v luči njihovega jezika*, prev. K. Kenda-Jež, Ljubljana 2005].

- Popowska-Taborska H., *Z dawnych podziałów Słowiańszczyzny. Słowiańska alternacja (j)e- : o-*, Wrocław 1984.
- Popowska-Taborska H., *Z językowych dziejów Słowiańszczyzny*, Warszawa 2004.
- Praojczyzna Słowian. Zbiór wypowiedzi*, red. W. Mańczak, Kraków 2001.
- Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, red. J. Rusek, W. Boryś, Warszawa 1998.
- Reczek J., *Najstarsze słowiańsko-irańskie stosunki językowe*, Kraków 1985.
- Rudnicki M., *Prasłowiańszczyzna – Lechia – Polska*, t. 1: *Wyłonienie się Słowian spośród ludów indoeuropejskich i ich pierwotne siedziby*; t. 2: *Wspólnota słowiańska. Wspólnota lechicko-polska*, Poznań 1959, 1961.
- Ułaszyn H., *Praojczyzna Słowian*, Łódź 1959.
- Urbańczyk S., *Dawni Słowianie. Wiara i kult*, Wrocław 1991.

Opracowania encyklopedyczne

- Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do XII w.*, t. 1–8, Wrocław 1961–1996.
- Wczesna Słowiańszczyzna. Przewodnik po dziejach i literaturze przedmiotu*, red. A. Wędzki, t. 1–2, Warszawa 2008.

Opracowania dotyczące kontaktów międzyjęzykowych

- Altbauer M., *Wzajemne wpływy polsko-żydowskie w dziedzinie językowej*, wybór i oprac. M. Brzezina, Kraków 2002.
- Basaj M., *Bohemizmy w języku pism Marcina Krowickiego*, Wrocław 1966.
- Basaj M., Siatkowski J., *Bohemizmy w języku polskim. Słownik*, Warszawa 2006.
- Bednarczuk L., *Językowy obraz Wielkiego Księstwa Litewskiego. Millennium Lithuaniae MIX–MMIX*, Kraków 2010.
- Bednarczuk L., *Stosunki językowe na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków 1999.
- Bednarczuk L., *Związki i paralele fonetyczne języków słowiańskich*, Warszawa 2007.
- Brzezina M., *Polszczyzna Niemców*, Warszawa : Kraków 1989.
- Brzezina M., *Polszczyzna Żydów*, Warszawa : Kraków 1986.
- Budziszewska W., *Zapożyczenia słowiańskie w dialektach nowogreckich*, Warszawa 1991.
- Czopek-Kopciuch B., *Adaptacje niemieckich nazw miejscowych w języku polskim*, Kraków 1995.
- Geller E., *Jidysz. Język Żydów polskich*, Warszawa 1994.
- Hrabec S., *Elementy kresowe w języku niektórych pisarzy XVI i XVII wieku*, Toruń 1949.
- Karaś H., *Rusycyzmy słownikowe w polszczyźnie okresu zaborów*, Warszawa 1996.
- Karpluk M., *Słownik staropolskiej terminologii chrześcijańskiej*, Kraków 2001.
- Kochman S., *Polsko-rosyjskie kontakty językowe w zakresie słownictwa w XVIII wieku*, Wrocław 1967.

- Kochman S., *Polsko-rosyjskie stosunki językowe od XVI do XVIII w. Słownictwo*, Opole 1975.
- Kondratiuk M., *Elementy bałtyckie w toponimii i mikrotoponimii regionu białostockiego*, Wrocław 1985.
- Kontakty językowe na pograniczu wschodnim. Prace ofiarowane Profesorowi Januszowi Riegerowi*, red. E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska, Warszawa 2000.
- Kubok B., *Dawne słownictwo gwar cieszyńskich w świetle kontaktów językowych*, Warszawa 2011.
- Makarski W., *Pogranicze polsko-ruskie do połowy wieku XIV. Studium językowo-etniczne*, Lublin 1996.
- Mańczak-Wohlfeld E., *Angielskie elementy leksykalne w języku polskim*, Kraków 1994.
- Mańczak-Wohlfeld E., *Tendencje rozwojowe współczesnych zapożyczeń angielskich w języku polskim*, Kraków 1995.
- Michow E., *Polonizmy i inne wyrazy polskiego pochodzenia w świetle leksykografii bułgarskiej XIX i XX wieku*, Kielce 2011.
- Minikowska T., *Wyrazy ukraińskie w polszczyźnie literackiej XVI w.*, Warszawa 1980.
- Moszyńska D., *Morfologia zapożyczeń łacińskich i greckich w staropolszczyźnie*, Wrocław 1975.
- Moszyński L., *Geografia niektórych zapożyczeń niemieckich w staropolszczyźnie*, Poznań 1954.
- Morawski W., *Angielskie elementy leksykalne w języku polskich emigrantów w Stanach Zjednoczonych i w Kanadzie*, Kraków 1992.
- Nowowiejski B., *Zapożyczenia leksykalne z języka niemieckiego w polszczyźnie XIX wieku (na materiale czasopism)*, Białystok 1996.
- Orłoś T. Z., *Polonizmy w czeskim języku literackim*, Kraków 1987.
- Orłoś T. Z., *Zapożyczenia polskie w słowniku Jungmanna*, Wrocław 1967.
- Pastusiak K., *Pogranicze polsko-białorusko-ukraińskie w świetle danych językowych i etnograficznych na podstawie nazw roślin*, Warszawa 2007.
- Persowski F., *Studia nad pograniczem polsko-ruskim w X–XI wieku*, Wrocław 1962.
- Polański K., *Morfologia zapożyczeń niemieckich w języku połabskim*, Kraków 1962.
- Reczek J., *Bohemizmy leksykalne w języku polskim do końca XV wieku. Wybrane zagadnienia*, Wrocław 1968.
- Reczkowa B., *Wyrazy pochodzenia francuskiego w gwarach polskich*, Wrocław 1982.
- Rybicka-Nowacka H., *Rzeczowniki zapożyczone z łaciny w języku polskim XVII wieku (na materiale literatury pamiętnikarskiej)*, Wrocław 1973.
- Rytter G., *Wschodniosłowiańskie zapożyczenia leksykalne w polszczyźnie XVII wieku*, Łódź 1992.
- Siatkowski J., *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, cz. 1: Grupy trat, tlat; h zamiast g; Spółgłoski twarde przed i, e; cz. 2: Formy beznosówkowe; Formy nieprzegłoszone, Wrocław 1965–1970.
- Siatkowski J., *Czesko-polskie kontakty językowe*, Warszawa 1996.

- Siatkowski J., *Sławizmy w utworach śląskich Horsta Bienka*, Warszawa 1995 [przeł.: *Slawismen in den schlesischen Romanen von Horst Bienek*, München 2000].
- Stachowski S., *Studia na chronologią turcyzmów w języku bułgarskim*, Kraków 1971.
- Stachowski S., *Słownik historyczny turcyzmów w języku polskim*, Kraków 2007.
- Stachowski S., *Studia nad chronologią turcyzmów w języku serbsko-chorwackim*, Kraków 1967.
- Urbańczyk S., *Z dawnych stosunków językowych polsko-czeskich*, cz. 1: *Biblia królowej Zofii a staroczeskie przekłady Pisma Św.*, Kraków 1946.
- Walczak B., *Między snobizmem i modą a potrzebami języka, czyli o wyrazach obcego pochodzenia w polszczyźnie*, Poznań 1987.
- Weysenhoff-Brożkowska K., *Wpływ polszczyzny na łacinę średniowieczną w Polsce*, Kraków 1991.
- Witkowski W., *Nowy słownik zapożyczeń polskich w języku rosyjskim*, Kraków 2006.
- Witkowski W., *Słownik zapożyczeń polskich w języku rosyjskim*, Kraków 1999.
- Wyrazy francuskiego pochodzenia we współczesnym języku polskim*, red. nauk. A. Bochnakowa, oprac. A. Bochnakowa, P. Dębowiak, M. Jakubczyk, J. Wania-kowa, M. Węgiel, Kraków 2012.

Wydawnictwa źródłowe

- Apokalipsa św. Jana w przekładzie Tomasza ze Zbrudzewa*, oprac. i z rękopisu wydała I. Kwilecka, Wrocław 1976.
- Belcarzowa E., *Glosy polskie w łacińskich kazaniach średniowiecznych*, cz. 1–4, Wrocław 1981–2001.
- Brulion przekładu Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa*, cz. 2: *Księgi: Liczb, Powtórzonego prawa, Pieśni nad pieśniami*, z rękopisu oprac. i wydała I. Kwilecka, Wrocław 1995.
- Brulion przekładu pierwszych trzech ksiąg Biblii pióra Tomasza ze Zbrudzewa czyli tzw. mamotrept gnieźnieński*, z rękopisu oprac. i wydała I. Kwilecka, Wrocław 1971.
- Cały świat nie pomieściłby ksiąg. Staropolskie opowieści i przekazy apokryficzne*, wydali W. Rzepka, W. Wydra, wstęp M. Adamczyk, Warszawa 2008.
- Chrestomatia staropolska: teksty do roku 1543*, wybór i oprac. W. Wydra, W. Rzepka, Wrocław 1984 [następne wyd. 1995, 2004].
- Listy polskie XVI wieku (ze zbiorów Władysława Pociechy, Witolda Taszyckiego i Adama Turasiewicza)*, t. 1: *Listy z lat 1525–1548*; t. 2: *Listy z lat 1548–1550*; t. 3: *Listy z lat 1550–1551*, red. K. Rymut, Kraków 1998–2004.
- Perykopy wielkopostne w przekładzie Tomasza Łysego ze Zbrudzewa*, oprac. I. Kwilecka, Wrocław 1967.

Szczególnie cenne są liczne wydawnictwa źródłowe wykorzystywane w *Słowniku staropolskim*. Informacje można znaleźć w tomie *Opis źródeł Słownika staropolskiego*, pod red. W. Twardzika (Kraków 2005) oraz w *Słowniku polszczyzny XVI wieku* (21 tomów dawnych tekstów ukazało się w serii B „Biblioteki Pisarzy Polskich” IBL).

Summary

The nature of diachronic studies in Polish Slavic linguistics during the last six decades

The last decades have witnessed extensive team research projects that lasted for many years and have resulted in an impressive archive of Slavic language data. These data, which have been presented in various forms (dialect atlases and dictionaries, historical language dictionaries, dialect monographs and historical and linguistic studies of individual relics) describe the Polish language area as well as the Slavic dialects spoken within the Polish borders.

The ever-growing lexical material that has been collected fostered comparative and etymological analyses. It also has enabled researchers to continue the investigation of the linguistic history of the Slavs as well as their mutual contacts and linguistic interactions.

Dialectological work on Slavic took the form of international cooperation from early on, and this has resulted in the publication of *The Slavic Linguistic Atlas (OLA)*, *The Carpathian Linguistic Atlas*, and many other works in the areas of word formation and onomastics. Moreover, slavists also investigate a new linguistic symbiosis that arises due to political processes and resettlement. This article is accompanied by an extensive bibliography of selected publications that were written during this period.